

Англис тили эмес адистиктерине тексти окутуунун ыкмалары

Сапаттуу сабак берип сапаттуу билим берүү учурдун талабы. Күн өткөн сайын өзгөрүү көп болуп талап студентке да, окутуучуга да коюлууда. Билим берген окутуучу өзү да жетишээрлик сабаттуу болушу керек экендигин мезгилдин ар бир учуру сурап тескөөдө. Демек, болочок кадрга терең билим берүү мектеп босогосунан эле башталышы керек. Ошондой болсо ар түрдүү адистикке тапшырышкан студенттер чет тилинен билими начар, тайкы болуп келишүүдө. Анын себеби көп: айлык акысы аз деп, мугалимдик кесипти таштап, убактылуу акчага кызыгып кеткендер көп учурайт. Чет тилин жакшы өздөштүргөн бүтүрүүчүлөр айыл кыштакка барышпайт. Ошентип, алыскы райондордон чет тилин окубагандар студенттик партадан жолугуп калган учурлар жок эмес. Алар биздин окута турган студенттерибиз. Ооба, арасында тыңдары да бар, бирок, аз санда. Эмесе, ошол студенттерди окутууда кандай усулдар менен окутабыз, ошолор боюнча кеп козгоп пикир алышкан.

Кандай ыкмаларды колдонбойлу, максатыбыз студенттерге үйрөткөн англис тилибиздин турмушта пайдасы тийсе болгону. Андай дегенибиз учурда чет өлкөлүктөр менен мамиле бардык профилде жүргүзүлүп жатат: спорт, медицина, инвестиция алууда, токой чарбачылыгында, жер иштетүү, соода ж.б. Чет тилине кызыкпаган аз болсо керек. Тексти окутууда студенттерди көркөм адабиятка кызыктыруу менен аларды аз да болсо англис тилинде сүйлөй алууга, оозеки речин өстүрүүгө логикалык ойлоосун өнүктүрүүгө бир топ иш аракеттер жүргүзүлөт. Эмесе тексттерди кантип окутуу керек экендигин билүү үчүн окутуунун айрым ыкмалары менен таанышып ой бөлүшөлү.

Тексттерди тандап талдасак, алар илимий-публистикалык, биографиялык, көркөм адбияттык жана тарыхый стилдеги материалдар болушу мүмкүн. Буларды окутууда ар биринин стилине жараша проблемалык структура окутуу шарт.

Мисалы: биографиялык текстти алсак, ал илимий стилге кирет да төмөнкү схема менен окутулат:

1. Каармандын туулган жери, жылы.
2. Анын үй-бүлөсү, балалык чагы.
3. Мектепте жана ЖОЖдо окуган учур.
4. Чыгармачылыкка кызыккан учуру.
5. Биринчи кадамы, алгачкы чыгармасы.
6. Тоскоолдуктар, ишмердүүлүгү.
7. Публикациясы.
8. Эгер өтүп кетсе, өлүгү коюлган жери.

Алсак maria kuiiri. (Текст. Pozola)

Мына ушундай божомолдуу схема окутулуп билим берилет. Тексттерди окутууда анын ичиндеги сөздөрдүн маанисин, сөз айкаштарын студент толук түшүнүп, чечмелешип орчундуу мааниге ээ. Учурда окутуучуга сабакты жакшы өтүшү үчүн эркиндик берилген. Мурдагыдай стандарттан чыкпа, ал бул темада эмес бул ашыкча, башканы кошпо деген чектен чыккан талап жок. Бирок, сабак жетиштүү болушу абзел. Текстти окутууда, ошонун ичиндеги сөздөр, фразалардын кереги тийиши керек. Ал дегенибиз биз үйрөткөн тил тек калып калбашы керек. Аракети болбогон студентке жөнөкөй сөз дагы жаңы белгисиз бойдон кала берет, окуп үйрөнгөн сөз пайдаланылышы керек. Ошону менен катар текстти окутууда тексти колдонуу студенттердин билимин текшерүү үчүн төмөнкү текстти алсак болот.

«Charles Darwin».

1. A hundred years ago people believed.
 - a) That the weather would change.
 - b) the plants and animals were the same
 - c) the Earth wasn't round
 - d) The God controlled us

- e) Everything were changed from
2. What did ch s father want him to be?
- a) to be a teacher
 b) to be a doctor
 c) to be a parson
 d) to be a writer
 e) to be a biologist.
3. Why did he work in the countryside?
- a) to catch fish
 b) to see animals
 c) to enjoy the nature
 d) to collect different kinds of insects
 e) to collect stones
4. What ability can you find out by.
 His side?
- a) ability of singing
 b) ability of riding
 c) collecting coins
 d) writing things what he could see
 e) reading religious books.

Тексттик тестти оозеки түрүндө, жазуу жүзүндө да аткарыла болот. Бирок группанын өзгөчөлүгүн эске алуу керек. Эгерде жазуу жүзүндө аткарыла турган болсо, ошол эле мезгилде текстти окуп андан соң доскага тестти жазып студенттер өздөрүнө да жазуу менен иш жүзүнө ашырылат. Бул аткарылган жумушка 45 минута кетет. Окутуучу тексттерди жыйнашып үйдөн текшерип, жыйынтык чыгарат.

Ал эми оозеки аткарыла турган болсо биринчи сабакта текст окулуп жаңы сөздөрү жазылып, которулуп үйгө тапшырмага берилет. Андан кийин экинчи сабакта доскага тест жазылып студенттер оозеки билимдерин текшере алышат. Эгерде группа активдүү болуп окутуучу жеткиликтүү түшүндүрө алса тексттик тестти оозеки аткарууга 15-20 минута убакыт сарпталат.

Жогорудагы аталган ыкмалардан тышкары текстке тест түзүп окутуу ыкмасын бир эле сабакта колдонууга болбойт. Биринчи өтүлгөн сабакта текстти окуп, которуп, түшүндүрүп үйгө тапшырмага берилет. Ал эми экинчи сабакта текстке түзүлгөн тестти жаңы катарын кароого болот. Түшүнүктүү болсун үчүн төмөнкү тексттик тестти алабыз.

5. Текстти окутууда диалог түзүү тексттин студент тарабынан түшүнө алышына өбөлгө болот. Текстти окутууда фонетикага, грамматикалык эрежеге көңүл бурулат. Ошондуктан мурда өтүлгөн фонетикалык эрежеге таянып, окуурдан мурда фонетикалык көнүгүүгө сунуш кылат. Туура окуу үчүн транскрипция негизги орунда себеби жөн айтылса, эстен тез эле чыгат. Транскрипция берилиши керек же болбосо студент өз алдынча сөздүктөн карап даярданышы зарыл. Сөздөрдү катасыз окуу үчүн көнүгүүлөр видеофильмдер, кассета уктурууга болот. Текстти окуп берүү керек же алдын ала жазылган диск уктуруу аябай жардам берет.

Ар бир абзацты окугандан кийин кайталап үйрөнүү жакшы жыйынтык берет. Анда эмесе текстти окутуудагы ыкмалардан карап көрөлү.

6. Discussion-талкуу.

Бул ыкма берилген текстти анализдеп, түшүнүгүн сүйлөө менен өз оюн жактайт. Бул ыкмага Жэк Лондондун «Brown Wolf» деген чыгармасын өткөндө колдонсо болот. Бул ыкма студенттердин билим деңгээлине жараша өтүлөт. Күчтүү тайпа текстти окуп чыгып тез эле которуп алышат. Текстти которуу эмес тексттеги окуянын маңыз мазмунун англисче чечмелегенинде. Студенттерден биз эмнени талап кылсак, ал конкреттүү болушу керек. Болжолдуу план суроолор тааныштырылып берилет:

Who are the characters in this story?

Can you describe them separately?

Have you ever read a story like Tulsa?

Who wrote about the dog among our writers ?

What term is bet wen people and animals?

What proverb do you know about the dog? Have you got any pet at home like brown wolf?

7. Бул суроолор карточкага жазылып таратылат да, алардын суроо жообунан талкуу башталат.

Текстке-грамматикалык талдоо.

a) Тексттеги окуя кайсы учурду баяндайт. Мында грамматикалык талдоого таянабыз. Туура окуп, кайсы чакта экенин айтат. Эгер текст белгисиз учур чакта болсо, аны айтканчакка (тиешелүү) өткөрүп окуу тапшырылат же сүйлөп берилет. Мисалы: Zone Brown works on Monday. S.B. worked on Monday. She is a nice, thin girl of twenty she was a nice, thin girl of twenty.

b) Speedy reading-тез окуу (убакытка карап).

Бул окууда студенттердин сөздөрү туура жана тез темпте окуп жетиштерин талап кылат, ал үчүн сүрөттөмөлөрдү окутуу кызыктуу болот.

c) Dramatizing lesson (тема Robin Hood)

Аталган тексттен кыска инценировка түзүп аткаруу. Окутуунун дагы бир ыкмаларынан деп билебиз студенттер текстти окуп чыгышып, байланыш сөздөр менен сөз айкаштарын табышып, каармандар жөнүндө түшүнүк алышат.

Текстти бышыктоодо студенттердин аткарган ролдук оюну негизги билими болуп кала берет. Бул оюн окутуучунун көзөмөлү астында болот. Студенттерден каармандар боюнча англис тилинде кыскача маалымат алынат. Каармандарды сүрөттөшөт жана өздөрү каармандардын ролдорун аткарышат. Үйрөнгөн фразаларды жана сөздөрдү сүйлөөдө колдонушат. Анда эмесе сценадан көрүнүш.

(R.Hood with his merry men welkin the forest. Suddenly he skew young man in a fine cat. He was happy, sang wallow voice. The next day he was not happy, hews sad without any fine cat)

RH: Little john! Who's that man?

LJ: sorry don't know. Lettuce ask his name (they came up to RH)

AD: How do you do sir.

RH: What is the matter with you?

9. Why are you so sad? What is your name.

A.P. My name is A.Dale sir on this long story. My girl friend is going to get wary with an old Man. is rich but I m „„(he began to cry)

R.H.LJ: Oh sorry. My God!

A.D: Could you help me?

R.H: Have you any money?

A.D: Unfortunately no. Live only 5shilling and erring which I kept for years.

R.H: Oh poor boy ill help you.

A.D: I ill be a true servant ill keep my word.

R: I ll b3live you let's go together.

10. Ошентип тексттен түзүлгөн диалог-инценировка студенттер тарабынан аткарылат. Жыйынтык тапшырмага суроо берилет.

1. Were there any heroes like Robin Hood in our country in the past?

2. Say some words about him.

3. What Kyrgyz legendary heroes anniversary was celebrated recently?

4. Are there any legendary hero's monuments in our town?

Жооптор англис тилинде жазуу жүзүндө аткарылууга тийиш. Ошентип, студенттерди өз алдынчалыкка үйрөтүү менен алардын кругозорун кеңейтип, билим деңгээлин аз да болсо жогорулатып, көркөм чыгармачылыкка тарбиялайбыз.

11. Жогоруда чет тили сабагынан терең билим алуусуна аракет жасап ар түрдүү ыкмада сабак өтүлдү. Ошондой болсо да айрым учурда сабакка даяр болбостон келишет. Эмне үчүн белгилүү бир деңгээлде сүйлөй алышпайт. Эмне үчүн текстти окуп талдоодо көп кыйналышпайт. Бул суроого студент даярданган эмес деп жооп берсе болот. Анда эмесе ой бөлүшөлү.

Учурда көпчүлүк окутуучулар менен студенттер ортосунда сабакка болгон жоопкерчилик төмөндөгөнсүйт. Балким алардын ортосундагы келишпестикпи. Студент даяр эмес, унуткан, түшүнбөгөн, жетишпеген же жарымын жазып жарымы калган.

12. Көп жолку байкоодон төмөндөгүдөй пикир туулат:

1. Тапшырманы аткарбаганынын себеби акырында берилип студент укпай кетип калган.
 2. Тапшырма түшүндүрүлгөн эмес, сабак бышыкталган эмес.
 3. Тапшырманы текшерүүнү окутуучу унутуп коет.
 4. Тапшырма көп жүктөлүп студенттер жетишпей калган.
 5. Өз милдетин билбей жоопкерчиликсиздик адатка айланган.
 6. Тапшырмада система жок, өтүлгөн темага байланыштуу эмес.
13. Лексикалык жактан сөздөрдүн маанисине көңүл буруу, анын синоним, антоним экендигин сөздүк запастарын топтоп байытуу алардын оозеки сүйлөө речинин байышына оң таасирин иштөөдө тапшырманы өзү тандап алышы шарт түзүү оң натыйжа берет. Тапшырма берүү сабактын бүтүүсүнө сигнал болбош керек. Тапшырманын туура берилиши оң натыйжа берет. Сабактын сапаттуу болушу студент жакшы адатын, сабакка болгон туура мамилесин жоопкерчилигин бекемдейт. Окутуунун жаңы технологиялык ыкмасынбы же интерактивдүү ыкмасын албайлы, эң негизги максат студенттерге терең билим берүү керек экендиги учурдун талабы. Ал заманыбыздын алдыга кетишине техниканын, илимдин өсүшүнүн себебинен го деген ой туулат. Бул албетте окутуучунун билиминин жетишээрлик деңгээлде болуп, өзүнө-өзү толук ишене беришинде. Ал эми студенттерге заманбап адис болуп чыгуусун үндөп, билим алууга ынтызаар болуусун калыптандырып келечекте кесибин сүйгөн ардактаган баалай билген кадр өстүрүп чыгаруу биздин милдеттерибииздин бири. Ошондуктан ар бир өтүлгөн сабактын сапаттуу болушуна аракеттенип сабакты жооптуу, кызыктуу, практика менен байланыштырып өтүү биз-окутуучулардын күндөлүк аткарган ишибиз болуп калышы керек.

Адабияттар

1. Рогова Г.З. «zaman» газета.
2. Рожкова В.А. Бонк К.А.

* * *